

MOŽNOSTI VYUŽITÍ VOJENSKÉ HISTORIE V PŘÍPRAVĚ VOJENSKÝCH PROFESIONÁLŮ ARMÁDY ČESKÉ REPUBLIKY

FRANTIŠEK HANZLÍK

The study deals with the possibilities of the use of military history in the preparation of military professionals of the army of the Czech Republic. It shows the factors that influenced and limited the use of knowledge in the field of military history in the preparation of military personnel from 1918 to 1989. Part of the study is also thoughts about the problem of the use military history in the preparation of military personnel after 1989.

Key words: military history; military tradition; education; officer; army; military professional; war; the Czechoslovak Legion; normalization; University of Defence.

Příprava vojenského profesionála, její obsah a rozsah, je i v současné době stále aktuálním problémem. Jedná se bezesporu o velmi složitý, mnohostranný a dlouhodobý proces, do něhož vstupuje řada různorodých faktorů. Dynamicky a neustále se měnící požadavky na jeho přípravu si objektivně vynucují, aby se těmito otázkami vážně zabývaly subjekty, v jejichž kompetenci stanovení obsahu, struktury a rozsahu jejich přípravy je.

Zkušenosti z nasazení příslušníků armád NATO v ozbrojených konfliktech poslední doby i účast příslušníků AČR v zahraničních misích ukazují, že ani vysoká odborná a fyzická připravenost není sama o sobě zárukou splnění stanovených úkolů, především v situacích, kdy dochází k reálnému ohrožení života vojáků. V ozbrojených konfliktech se vojáci dostávají do kritických situací, které kladou mezní nároky nejen na jejich odborné kvality a fyzickou připravenost, ale i na jejich morálně volní vlastnosti.

Specifika vedení bojové činnosti v zahraničních misích kladou stále větší nároky na jednotlivce. Dnes se již jednotlivec nemůže spolehnout na podporu a pomoc svých spolubojovníků, jako tomu bylo v dobách první a druhé světové války, kdy byly do bojů nasazovány početné útvary a jednotky a kde selhání jednotlivce nemělo fatální následky, jak je tomu v mnoha případech dnes. Také proto se v poslední době stále více diskutuje o nutnosti rozšíření jejich přípravy v oblasti společenskovědní s cílem přispět k formování takových vlastností, které by přispěly k celkové komplexní přípravě vojenského profesionála schopného plnit samostatně složité úkoly. V této souvislosti se setkáváme také s kritickými názory na výuku vojenské historie na Univerzitě obrany a její využití v rámci celé AČR při přípravě vojenských profesionálů a na podcenění využití vojenských tradic.

Po roce 1989 jsme byli svědky snahy obnovit tradice předmnichovské armády založené především na legionářské tradici z doby 1. světové války a ve vojenském školství na obnovení tradice založené ve Vojenské akademii v Hranicích v období předmnichovské republiky. Výrazem těchto snah bylo mimo jiné rozhodnutí o vytvoření Vojenské akademie ve Vyškově. Hlavní iniciativu vyvíjeli v tomto smyslu především veteráni – příslušníci československé zahraniční armády z období 2. světové války. To se podařilo pouze částečně. Také v současné době není dosud v AČR, na rozdíl od všech armád států NATO, propracovaná ucelená koncepce využití vojenské historie a tradic při přípravě vojenských profesionálů přesto, že Ministerstvo obrany ČR a Vojenský historický ústav v Praze věnují této problematice v posledních letech zvýšenou pozornost.

Částečnou odpověď na otázku proč tomu tak je, může přinést pohled do minulosti od vzniku samostatného Československa v roce 1918 a především porovnání faktorů, které ovlivňovaly podstatným způsobem možnosti využití vojenské historie a tradic při přípravě vojenských gážístů.¹ Stručný pohled do historie nám umožňuje uvědomit si a lépe pochopit úskalí využití vojenské historie v přípravě vojenských profesionálů v současnosti a tím i postupně najít efektivní způsob jak dosáhnout v této oblasti pozitivních výsledků.

Podmínky ovlivňující využití vojenské historie v přípravě důstojníků v předmnichovské republice

Po vzniku Československa v roce 1918 stál před tehdejší politickou reprezentací rozhodující úkol – zajistit základní podmínky pro zachování státní celistvosti, suverenity a nezávislosti. Po celou dobu existence předmnichovské republiky bylo Československo ohrožováno vnějším nepřítelem. Tato skutečnost byla silně vnímána politickou a vojenskou reprezentací i většinou obyvatelstva. Veškeré úsilí směřovalo k výchově občanů k pozitivnímu vztahu ke státu, ale i k armádě, která byla považována za garanta státnosti. Veškeré tyto skutečnosti byly veřejně při každé příležitosti prezentovány a zdůrazňovány.

Již v průběhu národně osvobozenického boje, který vedl ke vzniku samostatného státu, docházelo k utváření systému uznávaných hodnot vycházejících mimo jiné z národní historie. V československém zahraničním vojsku vznikala tradice založená na událostech a významných osobnostech doby husitské, revolučního roku 1848, doby obrození a současně vznikaly tradice nové, související s působením čs. zahraničního vojska.² Ve vedení státu působily osobnosti bezprostředně spjaté s těmito tradicemi v čele s T. G. Masarykem a E. Benešem. Svým pozitivním a veřejně deklarovaným vztahem k armádě přispívaly ke zvyšování její autority ve společnosti.³ Přitom ztělesněním všech pozitivních vlastností představovala sama osobnost vrchního velitele armády a prezidenta republiky T. G. Masaryka. Také politické strany podílející se na politické moci, respektovaly a uznávaly společností všeobecně uznávané hodnoty včetně pozitivního vztahu k armádě a obraně státu a tyto ve své činnosti prosazovaly. Výjimkou byla pouze komunistická strana, která považovala tehdejší armádu především za mocenský nástroj buržoazního státu.

Před nástupem do armády prošla mladá generace výchovou v rodině, kde převažovala výchova založená na křesťanských tradicích, ve škole a také v celé řadě různých tělovýchovných a branných organizací.⁴ K nim je možno zařadit především organizace jako Sokol, Skaut, Orel a další. Nedílnou součástí výchovy se stala i branná výchova obyvatelstva. Lze konstatovat, že v celém výchovném systému byly prosazovány stejné hodnoty a tradice. Tento fakt lze dokumentovat i na řadě reprezentativních publikací, které v meziválečném období vycházely, a v nichž své názory

¹ Pojmem vojenský gážísta byli v době předmnichovské republiky a v letech 1945–1948 označováni vojáci z povolání všech hodností.

² Například pluky čs. legií, které vznikaly po bitvě u Zborova, nesly názvy osobností doby husitské – Jana Žižky z Trocnova, Jana Husa, Prokopa Holého atd. Zároveň vznikaly nové tradice spojené s bitvami u Zborova, Bachmače, u Doss Alta, s ovládnutím transsibiřské magistrály a podobně.

³ Jako symbol legionářské tradice tvořily Hradní stráž roty složené z příslušníků čs. legií v Rusku, v Itálii a ve Francii. Veškeré oslavy a významné akce, kterých se zúčastnil prezident republiky, probíhaly i za účasti čestné jednotky a členů představitelů armády.

⁴ Významnou úlohu sehrávala i skutečnost, že v základním školství i ve většině středních škol byla povinná výuka náboženství.

vjadřovali čelní představitelé státu a armády.⁵ Navíc branci nastupovali do armády, případně do Vojenské akademie v Hranicích, pokud se chtěli stát důstojníky z povolání ve věku 21 let. Proto do armády a do vojenských škol nastupovali zájemci již obrazně řečeno „přesvědčení“.

To vytvářelo příznivé podmínky pro další výchovné působení v armádě. Jedním z nejvýznamnějších faktorů, který byl v přípravě vojenských gázistů využíván, byly tradice a vojenská historie. Ještě po roce 1989 jsme se mohli přesvědčit na příkladu válečných veteránů, většinou příslušníků čs. zahraničních jednotek za druhé světové války, že v období předmnichovské republiky vojenské školy připravovaly absolventy na úrovni požadavků své doby. Přes životní peripetie, se kterými se setkali včetně poúnorových perzekucí a věznění, zůstali morálně nezlomeni a věrní ideálům ke kterým byli vedeni ve škole a v armádě. Věrnými vlastenci zůstali i všichni, kdo museli opustit Československo po únoru 1948.

Morálně politická výchova a osvěta v režii komunistické strany v letech 1945–1948

Mnichov 1938 a vývoj v následně okupovaném zbytku republiky ovlivnil negativně i poválečný vývoj v Československu. Zápas o politickou moc v letech 1945–1948 se promítl i v celé oblasti přípravy vojenských gázistů. V roce 1945 byla obnovena Vojenská akademie v Hranicích na Moravě, Vysoká škola válečná v Praze a řada vojenských učilišť, které připravovaly velitelský sbor obnovované československé branné moci, jak se tehdy armáda oficiálně nazývala. Nedošlo však již k obnovení systému přípravy a výchovy vojáků z období předmnichovské republiky. Významný podíl na politické moci v osvobozené republice získala Komunistická strana Československa. Vojenská část Košického vládního programu obsahovala i pasáže o politických právech vojáků a o jejich morálně politické výchově. Komunistická strana ovládala osvětovou službu v armádě i Hlavní správu výchovy a osvěty (HSVO), která výchovu v armádě realizovala. Komunisté měli zcela jinou představu o výchově a přípravě velitelského sboru než velení předmnichovské armády a než Edvard Beneš, který působil ve funkci prezidenta republiky a vrchního velitele ozbrojených sil. Vojenská část Košického vládního programu zcela jasně definovala budování armády podle vzoru armády sovětské. Ve vládním programu se uvádí: „Aby byla umožněna co nejužší bojová spolupráce s Rudou armádou, nutná v zájmu vítězství naší budoucnosti, budou organizace, výzbroj a výcvik nové čs. branné moci stejné jako organizace, výzbroj a výcvik Rudé armády.“⁶ Pod rouškou odstranění tzv. nepolitičnosti armády usilovali komunisté o prohloubení svého vlivu v ní. K tomu směřovalo i ustanovení vládního programu o navrácení politických práv vojákům a o zřízení instituce osvětových důstojníků. Toto ustanovení vycházelo ze zkušeností čs. vojenských jednotek v SSSR, kde osvětoví důstojníci pracovali již od vzniku 1. čs. samostatného polního praporu. Téměř všichni osvětoví důstojníci byli členy KSČ a jejich dosavadní činnost byla zaměřena na výchovu vojáků v duchu politiky KSČ a v souladu s oficiální sovětskou propagandou.⁷

⁵ Například publikace *Armáda a národ*. Praha 1938. Obsahuje i rozsáhlé pasáže nazvané *Ideový vývoj československé armády a Vojenská tradice*. Další je publikace *Dvacet let armády v osvobozeném státě*. Praha 1938. V publikaci jsou na začátku uvedeny příspěvky prezidenta E. Beneše a předsedy vlády Milana Hodži.

⁶ *Program prvé domácí vlády republiky, vlády Národní fronty Čechů a Slováků*. Praha 1945. s. 11.

⁷ Podrobnější údaje o těchto skutečnostech obsahuje publikace JANEČEK, O.: *Se zbraní v ruce*. Praha 1957, s. 127–132. O obsahu práce osvětových důstojníků svědčí např. fakta o využívání tisku, uvedená na s. 127, kde se uvádí, že v březnu roku 1944 obdržela čs. vojenská jednotka 1300 ks *Československých listů* (redakce Zdeněk Nejedlý, Václav Kopecký, Marek Čulen, Jan Šverma, Bohuslav Vrbenský), dále 1000 ks brožur J. V. Stalina *O velké vlastenecké válce*, 600 brožur *Katyňský les*, 500 brožur *Ústava SSSR*, 1000 ks *Krátký životopis Stalina*, atd.

V létě 1945 vláda schválila na návrh Vojenské rady při předsednictvu vlády Směrnice o politických právech vojáků a Směrnice pro morálně politickou výchovu a osvětu a informaci.⁸ Jejich obsah naznačoval, jakým směrem se bude výchova v armádě ubírat. Stejně jako v předmnichovské republice se stalo základním atributem výchovy nebezpečí vnějšího ohrožení státu a nezbytnost zajištění jeho státní suverenity a nezávislosti. Šlo o deklarované nebezpečí ze strany Německa v budoucnosti. Tímto nebezpečím byla zdůvodňována i nutnost úzke spolupráce se Sovětským svazem a nutnost budování armády podle vzoru armády sovětské.

Pokud se týká využití vojenské historie a tradic dochází k prvním pokusům o zpochybnění tradic čs. legií z období 1. světové války. Důkazem této skutečnosti bylo i udělování historických názvů nově vzniklým útvarům. Historické názvy vycházející z legionářské tradice byly využívány velmi málo. Průběžně vydávala HŠVO v rozkaze přehled významných dnů pro armádu v každém měsíci. Vedle významných dnů týkajících se událostí a osobností naší národní historie se v čím dále větším rozsahu objevují i témata z historie Sovětského svazu. Např. význam Velké říjnové socialistické revoluce, Den Sovětské armády, výročí významných bitev druhé světové války – porážka německých vojsk u Moskvy, bitva u Stalingradu, Kurska, narození V. I. Lenina, J. V. Stalina atd.⁹

Obsah morálně politické výchovy a osvěty v armádě se stal předmětem diskuze a sporů nejen v armádě, ale i ve vládě a v parlamentu. Více než 60 % důstojnického sboru tvořili absolventi vojenských škol meziválečné armády. Drtivá většina z nich odmítala obsah, metody a formy provádění morálně politické výchovy a osvěty. Vysvětlování příčin Mnichova ze strany osvětových důstojníků se dokonce stalo předmětem vojenské porady u prezidenta republiky v lednu 1946. Porada se konala na základě nařízení E. Beneše. Prezident striktně odmítl názor komunistů prezentovaný v materiálech osvětové služby o tom, že hlavními příčinami Mnichova byla zrada domácí buržoazie, našich spojenců – Francie a Anglie a také postoj velení předmnichovské armády.¹⁰ Spory o osvětovou službu a tím i o obsah morálně politické výchovy a osvěty pokračovaly až do února 1948, kdy komunistická strana uchopila moc ve státě.

Vojenská historie nástrojem ideologického působení v armádě po únoru 1948

Únor 1948 znamenal mezník ve vývoji společnosti ve všech oblastech života společnosti, armádu nevyjímaje. Zcela změněn je systém výchovy a především jeho obsah ve společnosti i v armádě. Zásadní změna hodnocení vlastní historie je tvrdě prosazována v celé společnosti. Dochází k přehodnocení pohledů na úlohu československých legií v době 1. světové války i zahraničního a domácího odboje za 2. světové války. Vedení KSČ rozhodovalo o tom, co z naší historie bude považováno za pokrokové a revoluční a co nikoliv. Působení československých legií v Rusku bylo považováno za kontrarevoluční. Za pokrokové tradice bylo naopak označeno působení československých rudoarmějců v řadách Rudé armády.¹¹ Vzorem pro vojenskou his-

⁸ Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv Praha, f. Vojenská rada při předsednictvu vlády, č. j.: 6/taj. P – 1945.

⁹ Každý měsíc vydávalo Ministerstvo národní obrany Sbítku rozkazů Hlavní správy výchovy a osvěty (HŠVO), který obsahoval i přehled významných dnů v každém měsíci, k nimž se konala povinná dvacetiminutovka v rámci zaměstnání.

¹⁰ K výročí Mnichovské dohody v roce 1946 zveřejnila HŠVO závazné *Pokyny k výročí Mnichova*. Sbíčka rozkazů Hlavní správy výchovy a osvěty č. 6 ze dne 21. září 1946, článek 35.

¹¹ Celkem bojovalo po boku Rudé armády asi 10 000 Čechoslováků. Do řad československých legií vstoupilo více jako 50 000 osob.

toriky se stala sovětská vojenská historiografie. Z hrdinů z období první světové války se stali kontrarevolucionáři. Z mnohých hrdinů 2. světové války, kteří působili především na Západě, se stávají dokonce zrádci a spolupracovníci imperialistických rozvědek. Nepohodlní se stávají vzhledem ke svým názorům i Hrdinové Sovětského svazu škt. Josef Buršík a plk. Richard Tesařík.¹²

Stejně jako všechny společenskovední disciplíny se stala i vojenská historie nástrojem ideologického zpracovávání příslušníků armády. Navíc docházelo k falšování historie týkající se především období 1. světové války, meziválečného období a průběhu druhé světové války. Vzhledem k politickému vývoji v poúnorovém Československu měla tato skutečnost pro mnoho účastníků odboje a především odboje na Západě dokonce negativní dopady. Poúnorová očista armády probíhala mimo jiných kritérií také podle toho, kde prověřovaný voják působil v období druhé světové války a jaké jsou jeho názory na nedávnou i vzdálenější historii. K největším deformacím historie týkající se 1. a 2. světové války docházelo v první polovině 50. let v souvislosti s probíhající studenou válkou.¹³ V letech 1959–1963 postupně vyšly tři díly publikace *Za svobodu Československa* věnované historii československého zahraničního odboje za druhé světové války. Až do období normalizace po roce 1968 představovalo toto dílo oficiální výklad historie národně osvobozenického boje za druhé světové války. V roce 1968 se objevil první pokus o objektivnější hodnocení úlohy československých legií v období první světové války.¹⁴

V období normalizace museli armádu opustit vojenští historikové, kteří se snažili v letech 1966–1968 přinést objektivnější pohled na historii národně osvobozenického boje v období první i druhé světové války.¹⁵ V období normalizace se projevil snahy vypracovat nový oficiální výklad vojenské historie od doby bronzové až do současnosti. První díl publikace *Vojenské dějiny Československa* vyšel v roce 1985. Pátý díl, týkající se období 1945–1955 vychází v armádním nakladatelství Naše vojsko v roce 1989. Šestý díl, poslední z plánovaných, byl sice zpracován, ale vzhledem k listopadovým událostem roku 1989 a následujícím změnám ve společnosti již vydán nebyl.

Úskalí využití vojenské historie při přípravě vojenských profesionálů po roce 1989

Po listopadu 1989 došlo v celé společnosti a také v armádě k zásadním změnám. Týkaly se i oblasti přípravy velitelského sboru v armádě. Z ústavy byly odstraněny články o vedoucí úloze KSČ a marxismu leninismu jako státní ideologii. Ve svém důsledku to znamenalo i přehodnocení pohledu na mnohé historické události od vzniku republiky a na úlohu jednotlivých osobností. V armádě se setkáváme s rozporuplnou diskuzí týkající se její samotné historie a tradic. Postupně jsou v rámci armády vydávány účelové publikace věnované především působení

¹² Škt. J. Buršík byl v roce 1949 zařazen do tábora nucených prací na Mírově. Při převozu do nemocnice se mu podařilo uniknout a emigrovat do Anglie. Jeho fotografie se nesměla objevit v žádné publikaci od roku 1949 až do roku 1989. Richard Tesařík byl vzhledem ke svým názorům utajen téměř rok internován v roce 1953. Od další perzekuce jej zachránila skutečnost, že vláda SSSR odmítla odnětí titulu Hrdina SSSR.

¹³ V té době vychází například publikace FISHER, J. – EIS, Z.: *Hanebná role amerických okupantů v západních Čechách v roce 1945*. Praha 1953; BARTOŠEK, K. – PICHLÍK, K.: *Americká okupace západních Čech v roce 1945*. Praha 1951; *Dokumenty o protilidové a protinárodní politice T. Masaryka*. Praha 1953 a další.

¹⁴ PICHLÍK, K.: *Zahraněční odboj 1914–1918 bez legend*. Praha 1968.

¹⁵ Z Vojenského historického ústavu museli odejít například Antonín Benčík, Jaromír Navrátil, Karel Pichlík a další. Tehdejšímu prezidentovi republiky gen. Ludvíku Svobodovi dokonce zakázal ÚV KSČ vydat druhý díl paměti nazvaných *Cestami života*, který zahrnoval období let 1939–1945.

československých legií v období první světové války a čs. zahraniční armády na Východě a na Západě v období 2. světové války.¹⁶

V souvislosti s probíhajícími změnami v armádě a ve vojenském školství byla přehodnocena i výuka společenských věd, včetně vojenské historie. Došlo nejen k zásadním změnám obsahu, ale i k podstatnému snížení počtu vyučovaných hodin. V armádě byli rehabilitováni vojáci neprávem postižení po únoru 1948, ale také po roce 1969. Značnou část z nich tvořili účastníci zahraničního odboje za druhé světové války. Právě oni se stali iniciátory návratu k prosazování hodnot demokratické armády a tradic uznávaných v meziválečné československé armádě. Velmi obtížně však chápali, že došlo k takovým změnám nejen uvnitř státu, ale i v mezinárodním měřítku, které přinesly zcela jiné podmínky pro definování postavení armády ve společnosti i při využívání tradic. Základním východiskem pro definování postavení armády po vzniku státu bylo jeho vnější ohrožení a z toho vyplývající nutnost budovat armádu určenou k obraně proti vnějšímu nepříteli. V meziválečném období hlavní nebezpečí představovalo nacistické Německo. V poválečném období to byla obava z obnovy okupovaného Německa a jeho armády. Po únoru 1948 proklamované nebezpečí ze strany tzv. imperialistických států a NATO. Tato skutečnost byla zdůrazněna začleněním Československé lidové armády do svazku Varšavské smlouvy v roce 1955. Ukončením bipolárního rozdělení světa, zrušením Varšavské smlouvy a pozitivním vývojem vztahů mezi státy NATO a bývalými státy Varšavské smlouvy se nebezpečí vnějšího ohrožení postupně snižovalo a stalo se bezvýznamným v souvislosti se sjednocením Evropy v rámci Evropské unie na přelomu tisíciletí.¹⁷

V předmnichovské republice v armádě existoval systém společností přijatých, uznávaných a respektovaných hodnot, včetně oblasti vojenských tradic. Po únoru 1948 to byl systém společností a armádě fakticky vnucených hodnot a tradic definovaný komunistickou stranou jako vládnoucí politickou silou. V předmnichovské ČSR i v období po únoru 1948 bylo jasně definováno postavení a úloha armády ve společnosti.

Z obav před možným zneužitím armády po listopadu 1989 došlo k narušení její kontinuity s armádou předcházející a také k destrukci systému ideologického působení na příslušníky armády.¹⁸ Tento stav byl dále komplikován rozdělením státu na Českou a Slovenskou republiku k 1. lednu 1993. Postupná snaha o vytvoření nového systému, založeného na principech fungování armády demokratického státu a snaha o návrat k tradicím a hodnotám armády předmnichovské republiky nebyla v devadesátých letech 20. století příliš úspěšná.¹⁹ Jedním z důvodů byl i vztah tehdejší politické reprezentace k armádě a její názory na definování jejího postavení a úlohy ve státě.²⁰

V roce 1998 byla vytvořena pracovní skupina náčelníka Generálního štábu, složená ze zástupců vojenské sekce Konfederace politických vězňů, pracovníků Vojenského historického

¹⁶ RICHTER, K.: *Československý odboj na Východě*. Praha 1992; ČEJKA, E.: *Československý odboj na Západě*, díl I. Praha 1992; ČEJKA, E.: *Československý odboj na Západě*, díl II. Praha 1992.

¹⁷ Významnou úlohu mělo rozšiřování kontaktů a spolupráce armád bývalých států Varšavské smlouvy a NATO v letech 1990–1995 a vstup České republiky do NATO v roce 1999. Dne 1. července 1991 byla rozpuštěna Varšavská smlouva. Mezi zásadní událost patřilo vytvoření *Severoatlantické rady pro spolupráci (NACC)* s cílem koordinovat spolupráci mezi 16 státy NATO a jejich novými partnery. Rada jim nabídla účast na společných jednáních a předávání zkušeností z politické, vojenské, ekonomické a vědecké oblasti. Zahajovací zasedání NACC se konalo v prosinci 1991 na úrovni ministrů zahraničních věcí členských států Aliance a devíti evropských zemí, mezi nimi i bývalého Československa.

¹⁸ Byla zrušena Hlavní politická správa a politický aparát, zakázáno členství vojáků v politických stranách atd.

¹⁹ Součástí těchto snah bylo i zřízení Vojenské akademie ve Vyškově.

²⁰ Vztah politické reprezentace i politických stran k armádě se postupně měnil od roku 1995 v souvislosti s úvahami o vstupu ČR do NATO. Bližší viz studie zpracovaná v rámci projektu obranného výzkumu: HANZLÍK, F.: *Armáda a společnost, vstup do NATO – vývoj názorů české veřejnosti 1989–2000*. Vyškov 2001.

ústavu a přizvaných odborníků – historiků.²¹ Jejím hlavním úkolem bylo definovat obsah tradic AČR a možné způsoby využití tradic v životě armády. Pracovní skupina se setkávala v pravidelných intervalech téměř rok. Vzhledem k rozdílným názorům na řadu otázek týkajících se obsahu vojenských tradic a také na jejich využívání v armádě nedospěla k výsledku, který by byl v armádě realizován. Hlavní problém spočíval v nepochopení současné situace ve společnosti a v armádě ze strany zástupců vojenské sekce Konfederace politických vězňů. Ti požadovali, aby vojenští historikové ve spolupráci s ostatními historiky zpracovali oficiální výklad událostí a také hodnocení významných osobností, které budou zahrnuty do tradic AČR. Tyto materiály měly být uznány jako oficiální stanovisko Ministerstva obrany ČR a vydány jako směrnice, podle kterých by se v armádě při využití tradic postupovalo. Zároveň byla vedena i diskuze o tom, jak zabránit, aby v literatuře, v denním tisku, v televizi a v jiných sdělovacích prostředcích byly publikovány názory odporující tomuto oficiálnímu výkladu historie armády. Svoje názory opírali představitelé vojenské sekce Konfederace politických vězňů o argumenty, že v poslední době vyšlo nepřeberné množství většinou reprezentativních publikací, týkajících se většinou období 2. světové války, které např. bagatelizují zločiny příslušníků SS, Luftwaffe a dalších složek německé armády. Tyto skutečnosti považovali za urážku všech, kdo bojovali na frontách 2. světové války proti fašismu. Další spory se týkaly udělování čestných názvů jednotlivým útvarům AČR.²² Činnost skupiny ukázala úskalí, se kterými bylo spojeno definování a využívání tradic v rámci AČR v období po listopadu 1989, včetně diskuzí o uctění památky vojáků popravených po roce 1948.²³

Zcela nový fenomén přinesla účast příslušníků armád v zahraničních misích během konfliktu v Perském zálivu na počátku devadesátých let, v zemích bývalé Jugoslávie, v Iráku a později i v Afgánistánu. Poprvé v historii se vojáci účastnili akcí, které nesměřovaly k vytvoření samostatného státu (čs. legie v období 1. světové války), k osvobození a k obnovení státní suverenity (příslušníci čs. zahraničních armád na Východě a na Západě v období 2. světové války), ale k obraně demokratických hodnot uznávaných v současnosti. Také tyto skutečnosti dokumentují, že pojetí tradic armády vycházející z předcházejícího období neodpovídá zcela současným podmínkám a požadavkům.

Positivní změnu v této oblasti přinesla profesionalizace AČR a především skutečnost, že politická reprezentace státu věnovala armádě v posledním desetiletí odpovídající pozornost a i na základě zahraničních zkušeností si uvědomila význam tradic při výchově vojenského profesionála v současnosti. Svědčí o tom i účast nejvyšších představitelů státu a armády na akcích, které tradice armády připomínají. Připomínání si významných událostí z historie státu a armády a uctění památky těch, kdo položili své životy při obraně státu nebo v boji za demokratické hodnoty se v posledním desetiletí stalo každodenní součástí života armády. K nim je možno zařadit tradice související s působením čs. legií za první světové války, události, které přispěly k osvobození Československa v období let 1939–1945, ale i nově vzniklé tradice související s odporem proti komunistickému režimu a působením příslušníků AČR v zahraničních misích.

Přesto se i dnes setkáváme s kritikou současného stavu, dlužno říci, že mnohdy oprávněnou, a se snahou o dosažení pozitivních změn. Odpověď na otázku jaké jsou možnosti zefektivnění využití vojenských tradic a vojenské historie v přípravě vojenských profesionálů není jedno-

²¹ Autor článku byl členem pracovní skupiny a zúčastnil se všech jejích jednání.

²² Členové vojenské sekce Konfederace politických vězňů většinou odmítali udělování čestných názvů útvarů, které vycházely z období před první světovou válkou.

²³ Ke konfliktní situaci došlo např. při odhalení pamětní desky popraveným vojákům po únoru 1948 na budově Generálního štábu. Byli mezi nimi i mjr. C. Šatana a mjr. J. Nechanský, kteří spolupracovali s komunistickým obranným zpravodajstvím.

značná ani jednoduchá. V kontextu výše uvedeného se pokusíme o alespoň částečnou odpověď na tuto otázku.

Možnosti využití vojenské historie v přípravě vojenských profesionálů v současnosti

Odpovědět vyčerpávajícím způsobem na otázku jaké jsou možnosti využití tradic a vojenské historie v přípravě vojenských profesionálů předpokládá mít k dispozici relevantní analýzu současného stavu, a to nejen v armádě, která však k dispozici není. Dosud nebyla provedena.²⁴ Proto následující zamyšlení vychází jen z obecných informací, které máme v současné době k dispozici, a bude se týkat faktorů, které využití tradic a vojenské historie v přípravě vojenských profesionálů ovlivňují a svým způsobem i limitují především v rámci Univerzity obrany.

Výsledek přípravy vojenských profesionálů včetně přípravy ve vojenských školách a zařízeních do určité míry závisí i na jejich vstupních kvalitách. V oblasti, která je předmětem našeho zájmu jsou to například znalosti v oblasti, kterou zahrnujeme pod pojem vojenská historie a tradice, vztah uchazečů o studium k armádě a ke státu, jejich názor na postavení armády a vojáka ve společnosti, názory na účast příslušníků AČR v zahraničních misích a podobně.

V této souvislosti je nezbytné si uvědomit, že oproti minulosti (předmnichovské ČSR, ale i období totality 1948–1989), působí ve společnosti zcela odlišným způsobem řada faktorů, které se podílely na utváření „požadovaných vlastností“ zájemců o službu v armádě. V té době existoval oficiální výklad historie. V pouňorovém Československu bylo dokonce prezentování odlišného názoru zcela nepřipustné. Od roku 1989 jsme svědky toho, že se v publikacích a v hromadných sdělovacích prostředcích setkáváme se zcela rozdílným hodnocením téměř všech historických událostí i osobností. Tuto skutečnost lze nejlépe dokumentovat na hodnocení dvou osobností, které v naší historii sehrály významnou úlohu, a to E. Beneše a L. Svobody. Na jedné straně jsou hodnoceni jako významné osobnosti naší historie a na straně druhé téměř jako zločinci.²⁵

Určitým východiskem je definování základního obsahu tradic, které jsou v AČR považovány za hlavní ze strany MO ČR a politické reprezentace státu. Za základ vojenských tradic je v současné době považováno působení vojáků v odboji za první a druhé světové války společně s jejich účastí v protikomunistickém (třetím) odboji doma i v zahraničí od února 1948 do listopadu 1989. Za novodobé tradice AČR je považováno také působení vojáků v zahraničních misích po roce 1989.

Z dalších faktorů, které v předmnichovském období působily výrazně pozitivně, je to výchova v rodině a ve škole. Po listopadu 1989 dochází k zásadním změnám, které ve svém důsledku působily a působí rozporuplně. Podobně lze hodnotit i změny v působení všech masových sdělovacích prostředků. Zcela nové možnosti skýtá např. internet, kde jsou prezentovány názory od krajně levicových až po neonacistické, navíc doplněné řadou dalších „argumentů“ v podobě dokumentů, filmových klipů atd.²⁶ Do popředí se v mladé generaci, narozené po listopadu 1989, dostává zcela jiný systém hodnot. Právě z této skupiny mladých lidí se dnes rekrutují zájemci

²⁴ Oddělení sociologických výzkumů, které realizovalo výzkum veřejného mínění ve vztahu k armádě, bylo koncem 90. let minulého století zrušeno. V roce 2006 katedra sociálních věd a práva Univerzity obrany připravila a předložila do veřejné soutěže v rezortu MO projekt, jehož cílem bylo analyzovat stávající situaci ve využívání vojenské historie a tradic v rámci AČR a srovnání se zkušenostmi zahraničních armád podobného typu. Na základě analýzy měly být zpracovány návrhy na vytvoření uceleného systému využívání vojenské historie a tradic při přípravě vojenských profesionálů v rámci AČR. Projekt nebyl přijat.

²⁵ E. Beneš např. v souvislosti s jeho úlohou při odsunu sudetských Němců a v únoru r. 1948. Ludvík Svoboda rovněž v souvislosti s jeho úlohou v únoru 1948 a s působením ve funkci prezidenta v době normalizace.

²⁶ Bagatelizování zločinů nacistické armády a dokonce dokumenty vychvalující morálku příslušníků SS a jiných složek nacistické armády páchajících válečné zločiny.

o službu v armádě a o studium ve vojenských školách. Tyto skutečnosti nelze při úvahách o zefektivnění využití vojenské historie a tradic při přípravě vojenských profesionálů pominout.

Dlouhodobě diskutovanou otázkou je také rozsah a způsob vyučování vojenské historie na Univerzitě obrany, případně možné využití dalších metod a forem edukace směřujících k celkovému formování požadovaných vlastností absolventa.

V posledních letech je ze strany MO ČR a Generálního štábu požadováno rozšíření a zefektivnění společenskovední přípravy včetně oblasti vojenské historie a tradic. Výuka na Univerzitě probíhá podle platné akreditační dokumentace, která stanovuje počet hodin i obsah výuky jednotlivých předmětů. V akademickém roce 2014/2015 dochází k výrazným změnám. Univerzita obrany přechází na nové souvislé pětileté magisterské studijní programy, ve kterých je podstatně rozšířena výuka společenských věd, ale i předmětů z oblasti vojenské historie.²⁷

Jako jeden z problémů v armádě se v této souvislosti jeví absence publikací věnovaných základním tradicím AČR, které by bylo možno ve výuce výše uvedených předmětů využít. Vojenský historický ústav v Praze avizoval vydání několikadílné *Historie československé armády*. Do současné doby byly vydány čtyři díly – 2. díl zahrnující období let 1918–1932, 3. díl zabývající se předmnichovským obdobím, 6. díl zahrnující období let 1945–1955 a 7. díl věnovaný období let 1955–1968. Jednotlivé díly zabývající se působením československých legií v době 1. světové války a období 2. světové války dosud vydány nebyly.

Další možnost využití vojenské historie v přípravě vojenských profesionálů představuje nalezení časového prostoru k návštěvě památných míst a muzeí s vazbou na vojenskou historii a tradice. Jde například o Vojenský historický ústav v Praze a muzea v Praze, Památník 2. světové války v Hrabyni a další.²⁸ Fakticky jde o návrat k praxi, která byla uplatňována v minulosti a v devadesátých letech zrušena. Jako optimální se jeví realizace návštěvy těchto zařízení studenty po jejich nástupu na Univerzitu obrany. Dle našeho názoru lze využít těchto návštěv, spojených s odborným výkladem, nejen jako výchovný, ale i motivační faktor vedoucí k zájmu o vojenskou historii.

Součástí využití vojenských tradic je i řada akcí, které jsou průběžně v rámci Univerzity obrany realizovány. K nim je možno zařadit výstavy k významným událostem a osobnostem vojenské historie, besedy s pamětníky včetně veteránů – účastníků zahraničních misí, účast na pietních akcích, prezentace výsledků vědecké práce v oblasti vojenské historie atd. Od roku 2012 jsou připomínány v rámci armády také Památné dny resortu Ministerstva obrany, které vyhlásil svým rozkazem ze dne 24. května 2012 tehdejší ministr obrany Alexandr Vondra.²⁹

Využití vojenské historie a tradic AČR tvoří a i v budoucnu bude tvořit významnou součást celkové přípravy vojenských profesionálů. Jako nezbytné se jeví provést analýzu možností využití vojenské historie a tradic v rámci celé Armády České republiky a přijmout reálná opatření k zefektivnění celého procesu. Tento úkol nelze realizovat bez účasti a koordinace ze strany Ministerstva obrany ČR, Generálního štábu a jejich složek. Na přípravě vojenských profesionálů se podílí nejen vojenské školy – Univerzita obrany, Vojenská akademie ve Vyškově, Vojenská střední škola v Moravské Třebové, ale i další armádní instituce jako je Vojenský historický ústav, Vojenský ústřední archiv a další. Úloha ministerstva obrany vyplývá ze skutečnosti, že většina uvedených armádních institucí je mu přímo podřízena. I když mezi nimi existuje v současné době

²⁷ Na Fakultě vojenského leadershipu, která připravuje velitele všech druhů pozemního vojska jsou akreditovány předměty: historie a tradice AČR, vojenská historie, válečné studie, aktuální problémy ve vojenství, bezpečnostní a obranná politika státu, vybrané kapitoly světových a českých dějin a politologie a mezinárodní vztahy.

²⁸ Součástí Vojenského historického ústavu AČR v Praze je i Armádní muzeum na Žižkově, Letecké muzeum Kbely a Vojenské technické muzeum Lešany.

²⁹ Přehled památných dnů resortu MO je možno najít na adrese: http://www.mocr.army.cz/assets/multimedia-a-knihovna/casopisy/a-report/areport_6_2012.pdf

vzájemná spolupráce na určité úrovni, nelze podle našeho názoru v budoucnu dosáhnout výrazných pozitivních změn bez přesně stanoveného zadání a koordinace jejich společného úsilí.

Konkrétním příkladem je i realizace projektu „Legie 100“, který je věnován stému výročí vzniku československých legií v Rusku. Na realizaci projektu se podílí několik subjektů z resortu MO, Československá obec legionářská a řada dalších spolupracujících institucí a organizací z celé ČR i ze zahraničí.³⁰ Na jeho uskutečnění jsou vyčleněny i značné finanční prostředky. V současné době jsou v rámci projektu realizovány v ČR i v zahraničí za účasti významných představitelů armády a politických představitelů včetně vrchního velitele prezidenta republiky akce připomínající vznik 1. světové války a československých legií. Pozitivní je, že se tyto akce setkávají s velkým zájmem v rámci armády i veřejnosti.

Do budoucna se jeví jako nezbytné, aby každá součást Armády ČR realizovala úkoly, které vyplývají z požadavků na přípravu vojenských profesionálů v této oblasti, měla informace o působení ostatních armádních složek podílejících se na edukaci vojenských profesionálů a toto působení vzájemně koordinovala. V rámci Univerzity obrany, která je jedinou vysokou vojenskou školou a podílí se rozhodujícím způsobem na přípravě důstojníků všech druhů vojsk AČR, je problému využití vojenské historie při jejich přípravě věnována patřičná pozornost všemi složkami univerzity, které do tohoto procesu vstupují. V rámci Fakulty vojenského leadershipu je na katedře vojenského umění řešen projekt rozvoje organizace s názvem *Možnosti využití vojenské historie v přípravě vojenských profesionálů na příkladech osobností druhého a třetího odboje*. Jedním z cílů projektu je i vytvoření efektivního systému využití vojenské historie v přípravě vojenských profesionálů a zvláště studentů Univerzity obrany v průběhu jejich studia včetně vytvoření elektronické databáze studijních opor využitelných nejen v rámci Univerzity obrany. V tomto smyslu spolupracují řešitelé projektu například s odborem péče o válečné veterány MO, s Vojenským historickým ústavem, s Československou obcí legionářskou, s institucí Post Bellum a s dalšími subjekty.

Poznatky získané v průběhu tří let řešení projektu potvrzují, že využití poznatků vojenské historie má v současnosti a bude mít i v budoucnu své nezastupitelné místo v přípravě vojenských profesionálů. Existence počítačové techniky a elektronických médií přitom dávají široký prostor pro využití nových moderních metod nejen ve výuce, ale i v dalších formách přípravy vojenských profesionálů.

³⁰ Blíže: http://www.valecnehroby.army.cz/htm/3_0.html